

Cerkev Marije Pomočnice na Prtovču in romarska podobica

Viko Oblak

Prtovč, mala hribovska vasica, je danes znana predvsem kot izhodiščna točka za vzpon na planincem priljubljeni Ratitovec. Iz vasi proti vrhu vodita dve poti, in sicer danes imenovani Čez Razor in Čez Po(v)den do Krekove koč, ki se nahaja na pobočju Ratitovca, to je tik pod Gladkim vrhom.

Razglednica Prtovča. Zadaj napis: Vas Pertovč z Ratitovcem v ozadju (1012 m). Planinsko društvo za Selško dolino – Železniki. Poslana 16. avgusta 1955.

"Prtovč je nastal v času nemške kolonizacije, ki se je pričela v 13. stoletju in se nadaljevala v 14. stoletju, ko so se v te kraje pod Ratitovcem priseljevali podložniki freisinške gosposčine iz okolice Innichena v Pustertalu. Kolonizacija je šla od zahoda – od Sorice – in segla do Prtovča, deloma še v Podlonk. Na to spominjajo rodbinska in ledinska imena. Večina Prtovčanov se piše Tolar. Njive imajo npr. imena: Štiklen, Lajtre, Žajta, Rosaker idr. Po ustnem izročilu so pred stoletji na Prtovču talili železovo rudo v kopah, katerim je močan veter, ki tod pogosto nastopa, podpihoval ogenj."¹

Prof. France Planina je Prtovč v zborniku Selška dolina v preteklosti in sedanjosti leta 1973 opisal takole: "Prtovč (1025 m, 25 pr.) je gruča zidanih, enonadstropnih hiš, stisnjena pod gozdnati breg kraj prevalskega slemena, čez katerega se svet iz strme grape Plenšaka prevali v dolino Dašnjice. Onstran Prevala se sleme vzdiguje čez Pašk (1036 m) v Štedel vrh (1145 m), od tam pa se spušča proti Železnikom. Na prevalu je pogosto močan veter, zime so zelo snežene, poletja pa prijetna. Novembra 1943 so Nemci z minami zažgali štiri hiše. Pred vojno je bilo 7 hiš, po obnovitvi pa jih je le pet, ker so dve opustili in podrli. Na prevalu je že leta 1622 stala kapelica. Leta 1869 so postavili sedanjo preprosto cerkev Marije Pomagaj, za njo je po pripovedovanju domačinov prispevala denar neka Prtovčanka, ki si je v Ljubljani rešila življenje, ko je padla v Ljublanico. Cerkev so nekaj časa obiskovali romarji. Na Prtovč drži 6 km dolga cesta iz Železnikov, ki so jo zgradili v letih 1939–1941 v strateške namene in jo trasirali še 4 km naprej pod Kosmatim vrh, kjer so jo usmerili na Ratitovec. Cesta omogoča mladim, da se vozijo v dolino na delo, mnogo se jih je za stalno odselilo. Vas ima zdaj trikrat manj prebivalcev kot pred 80. leti. S Prtovča sta zaznamovani planinski poti na Ratitovec (2 h zložne hoje): skozi Razor med Kosmatim in Gladkim vrhom ter za Ravtom in pod Gočem."²

Cerkev so nekaj časa obiskovali romarji, je zapisal prof. France Planina. Podatek, ki nam lahko sporoča, da je bila cerkev Marije Pomočnice vsaj nekaj

časa po izgradnji romarska. Cerkev se po svoji starosti niti po svoji lepoti ne more kosati z nekaterimi verskimi romarskimi hrami, kot so npr. na Brezjah, na Sveti gori pri Gorici, Na Blejskem otoku, na Trsatu in še z mnogo drugimi, ki jih danes ne najdemo več na seznamu romarskih poti. Mnogo kristjanov, tja od druge polovice 6. stoletja pa do pravzaprav nedolgo nazaj, si ni moglo privoščiti romanja v daljne kraje, ker je bilo to povezano z velikimi finančnimi stroški. Ti kraji so bili npr. Rim, Köln, Aachen, Jeruzalem, Trier in drugi. Veliko kristjanov je izhajalo iz kmečkega prebivalstva in si niso mogli privoščiti, da bi delo na polju zaostalo pa tudi za živino v hlevu je bilo treba redno skrbeti. Zato je tudi nastanek domačih božjih poti toliko bolj razumljiv. Za te ni bilo potrebno veliko časa in tudi domače delo ni trpelo. Največ jih je bilo posvečenih Mariji, saj je imela in ima v očeh verujočih še vedno veliko moč uslišanja. Ti romarski kraji so se po stoletjih spreminjali in nekateri so tudi v naši bližini. Da omenim samo nekatere: Brezje, Crngrob, Sv. Trije Kralji nad Žirmi, Blejski otok, Šmarna gora, Velesovo, Sv. Jošt, Dražgoše in drugi.

V tanki knjižici Božja pot k Sv. Joštu, ki je v samozaložbi izšla leta 1881 v Ljubljani, piše o božji poti takole:

"Slovenec je od nekdaj rad na božje pota hodil. Božje pota pa imajo svojo dobro, pa tudi svojo slabo stran. Gotovo je božja pot dobro delo, če ga kristijan iz keršanskega namena začne in keršansko tudi dokonča. Kdo bo tajil, da na božji poti človek ložej svoje posvetne skerbi pozabi, tedaj toliko ložej Bogá prav časti in moli. Človek oprost od domačih skerbi ložej bolj globoko v svoje serce pogleda in svoj dušni stan spoznava. In pa, če težave pota, zatajevanje samega sebe in premišljevanje Bogu daruje, si obilno duhovnega prida za večnost pridobiva. Tudi je gotovo, da je Bog od nekdaj na posebnih krajih, zlasti na hribih, tudi posebne gnade delil. Spomnimo se le na Sinaj, Tabor in goré, ktere je Kristus s svojim naukom in čudeži posvetil; na griče in hribe, kateri so božji porodnici Mariji in drugim svetnikom božjim posvečeni. Res je na viso-

kem hribu naj pripravniši kraj, kjer se duh človeka najložež od zemeljskega k Bogu povzdiguje. Kakor v podnožji hriba kaj rade goste megle zemljo pokrivajo in solnčnim žarkom branijo, jo razsvitljevati; tako dostikrat hude strasti na ravnoti človeku serce mračijo in omamljajo. Na visokem hribu se dostikrat kristjanu um zjasni in serce se mu za njegov vikši namen okrepča, kakor je na gori zrak in vreme jasno in krepčavno za telo. Ali nasproti je pa, Bogú bodi potoženo! Tudi resnično, da dandanašnji, kakor vera peša in čednost umira, so božje pota marsikomu zelo nevarne. Že namen, s katerim se božja pot prične, je dostikrat le zgolj natorin, če ne tudi napačen. Le boljši zrak, lepši razgled, kratkočasno razveseljevanje z znanci in prijatli vživati, je marsikaterim namen božje poti. Ne rečem, da je namen pregrešen; vendar taka božja pot za večnost sadu tudi ne obrodi; nasproti pa dostikrat veliko hudega, česar se popred marsikdo ni nadjal."³

Da je prof. France Planina omenil romanja na Prtovč, sem vedel, nisem pa imel kakršnega koli pisnega ali ustnega vira, ki bi to potrjeval. Dokler nisem pred nedavnim dobil v last večjo količino nabožnih podobic in med njimi je bila tudi ta, ki se nanaša na cerkev Marije Pomočnice na Prtovču. Natisnjena je bila v tiskarni Jožefa Blaznika v Ljubljani. Jožef Blaznik je bil slovenski tiskar in založnik, rojen 7. februarja 1800 v Idriji, umrl pa 23. junija 1872 v Ljubljani.⁴ Natisnjena pa je bila verjetno ob dograditvi cerkve na Prtovču leta 1869 ali po nekaterih podatkih leta 1870.⁵

Preden opišem našo podobico s Prtovča, še nekaj splošnega o njih.

Podobice so k nam prišle iz tujine. V 17. stoletju so bile na Slovenskem še redkost. Bile so last bogatih slojev, ki so imeli stike s tujimi deželami. Podobice so bile slikane ali tiskane na papir, pergament, na blago ali svilo in trdo želatino. Do 15. stoletja so jih slikali ročno in so bile zato zelo redke. Med prvimi izdelovalci tiskanih podobic na naših tleh so bili bakrorezci iz Valvasorjeve delavnice. Pri nas so tiskali podobice tudi v samostanih Stična, Bistra in Kostanjevica.⁶ V vseh pomembnejših romarskih

središčih so romarji prejeli oz. kupovali podobice in svetinje, ki so jih zase in za svoje bližnje prinesli domov kot dokaz o opravljeni zaobljubi, kot spomin na opravljeno božjo pot in so na njih pazili, ker so imele pomen svetega predmeta, saj so bili prepričani, da so podobice čudodelne kot svetniki, ki so na njih upodobljeni. Zato so jih doma skrbno hranili. V mašnih bukvicah, v bogkovem kotu, v posebej narejenih in okrašenih okvirjih ter na drugih mestih, da bi jih ščitile pred katastrofami in boleznimi. Polagali so jih umrlemu v krsto, da bi ga spremljale na zadnji poti. V bližnji Stari Oselici so pokojniku za glavo naredili polkrog iz palice leskovega (?) lesa ter v njega naredili zareze, v katere so potem zatakneli podobice, ki so bile pri hiši.⁷

Podobica Marije Pomočnice s Prtovča

Sprednja stran bakreno rjave božjepotne podobice s Prtovča. Velikost 85 x 140 mm.

V zgornjem delu podobice se nahaja nabožna slika Matere Božje v sedečem položaju in z Jezusom v naročju. Oba imata na glavi krono, saj je v Katoliški cerkvi navada, da kronajo podobe, ki so pri ljudeh v časteh.⁸ Marija z rokama nežno stiska k sebi gola Jezusa, on pa je naslonjen na njeno lice, jo z levo roko objema okoli vratu, z desno pa jo boža po licu. V osnovni figuraliki je slika podobna Layerjevi podobi Marije Pomagaj z Brezij in tudi nekaterim drugim slikam, ki so večji del risane na temnejšem oz. nevtralnem ozadju in z manjšo količino okrasnih elementov. Pri naši podobici je slika okrašena z dvojnimi, to je z zobčastimi in cvetnimi okvirjem, prav tako je na levi in desni strani slike prisoten cvetni motiv. Na obleki Marije je goreče srce (Jezusovo srce, goreče zaradi njegove velike ljubezni do vseh ljudi na svetu)⁹ in križ ter še nekaj nedoločljivih elementov. V ozadju se nahaja več rožnih vencev.

Pod sliko Marije Pomagaj je slika Prtovča s cerkvi jo v ospredju. Za njo se nahaja nekaj vaških poslopij in verjetno dva ali trije kozolci ter gore v ozadju. Glede na to, da so v tiskarni tiskali po predloženih skicah in niso poznali pravega okolja, je verjetno, da slika Prtovča ni popoln posnetek tedanjega stanja vasi. V spodnjem delu podobice in v tudi okrašenem okvirju se nahaja napis z manjšima napakama.

Prava podoba Marije pomočnice na Pertovču
v fari Selški blizo Železnikov.

V istem okvirju pod omenjenim napisom je malo viden podpis avtorja podobice: C. Erzen slikar. Izven zunanega okvirja, čisto na dnu podobice, se nahaja še ime tiskarja, ki sem ga že omenil:

Nat. Pri J. Blaznika v Ljubljani. (Op. p.
Natisnjeno pri Jožefu Blazniku v Ljubljani.)

Seveda pa je še najbolj sporočilen ročno izpisan napis na zgornjem delu podobice:

Spominek romanja na Pertovec 16. apr. 873.
(Op. p. 16. aprila 1873.)

To pomeni, da so od izgradnje cerkvice na Prtovču pa do vsaj tega leta prebivalci bližnjih vasi in lahko tudi oddaljenejših krajev romali na Prtovč k Mariji Pomočnici. Koliko časa je bila ta cerkvi- ca še cilj ene od božjih poti, ne vemo. Morda do prve svetovne vojne, ko se je marsikateri ustaljeni način življenja obrnil na glavo. Lahko, da je bila vzporedno s podobico izdelana tudi kovinska svetinjska, ki je bolj obstojna od bolj minljivega materiala – papirja. Tudi na takih svetinjskah so bile upodobitve svetnikov in svetih krajev in so jih ljudje skrbno hranili. Nosili so jih obešene okoli vratu, pritrjene so bili na rožnih vencih, zakopavali so jih na polja in v gozdove, polagali v hleve in dajali v roke pokojnim. Mogoče še kje obstaja možna prtovška svetinjska, če ni žalostno pristala na smetišču zgodovine. Je pa v zvezi z našo podobico zanimivo, da se na njej pojavljata dve imeni za Prtovč. Tiskarski Pertovč in ročno izpisan napis nekega romarja Pertovec.

Zadnja stran črno-bele božjepotne podobice s Prtovča. Molitev. Zaradi zelo prosojnega papirja je vidljivost zapisa slabša. Zato je tekst zapisan še enkrat.

Molitev

*Spomni se, o preusmiljena Devica!
de ni bilo še nikdar slišano, de bi
kdo zapušen bil, kateri koli je pod
tvojo brambo perbežal, tebe pomoči
prosil, in se tvoji prošnji per Bogu
perporočil. S tem zaupanjem na-
vdán hitim k tebi, o devic devica
Kraljica angelov in Mati našiga
Gospoda Jezusa Kristusa! K tebi
zdihujem, o zvezda na morju! K
tebi pridem, k tebi bežim, pred teboj
grešnik zdihajoč klečim: ne zaver-
zi moje prošnje, o Mati večne Be-
sede, temuč milostljivo me sliši
in usliši. Amen.*

Cešena Marija

*O Marija, perbežališe grešnikov, za
nas Boga prosi!*

Zanimivo je, da v cerkvi Marije Pomagaj na Prtovču obstaja skoraj identična podobica. Je v preprosto izrezljanem okvirju. Takšne so svojčas izdelovali domači rokodelci in so na veliko viseli v kmečkih izbah, predvsem s fotografijami gospodarjev in potomcev ali pa s fotografijami iz vojnih časov. Pri sami podobici se ne vidi, ali je bila od nekod izrezana ali pa oblepljena s papirnim robom. Tudi odtenek barve je drugačen. Mogoče zaradi tega, ker je dolgo časa visela na steni in je obledela zaradi močne sončne svetlobe. Tudi papir je na videz debelejši, zato je možno, da ta podobica ne izvira oz. verjetno ne izvira iz iste serije podobic, kot so bile namenjene romarjem in ki sem jo opisal.

Podobica v preprostem okvirju iz cerkvice na Prtovču. Sprednja stran.

Na zadnji strani podobice je prav tako molitev. Postavitev stavkov je delno drugačna kot na prej opisani podobici, kar se predvsem vidi na zadnjem odstavku. Na spodnjem delu, na koncu molitve, je dotiskan napis V SPOMIN URŠULE ŠMID.

V spomin Uršule Šmid.

Po pripovedovanju starejše vaščanke Prtovča je bila ta podobica v okvirju daritev prtovški cerkvi danes že pokojne Uršule Šmid iz Podlonka, ker je bila v drugi svetovni vojni ranjena s strelnim orožjem in je preživela strahote tega obdobja.

Zadnja stran črno-bele podobice v okvirju.

In končno. Slika prtovške Marije Pomagaj z Jezusom v naročju. Slika je na velikem oltarju. Fotografirano 22. julija 2019.

Zanimiv prispevek o legendi, kako in zakaj so zgradili cerkev Marije Pomagaj na Prtovču, je objavil Joža Lovrenčič (Marija s Prtovča, Legenda – Spominu Jan. Ev. Kreku) v publikaciji Dom in svet leta 1934.¹⁰ Za lažje razumevanje je najboljšje, da si preberete celo zgodbo na Dlib.si.

Tokrat pa objavljam samo zadnji odstavek iz legende o Mariji s Prtovča avtorja Joža Lovrenčiča:

"Ko sem šel na Pečani z Volovske ravni na Konjsko ravan, sem prišel po stezi do one skrili, ki je danes še prav taka, kakor je bila pred zdavnimi leti. V njej se še vedno razločno vidita dve stopinji,¹¹ ki spominjata hribovce na oni dan, ko se je Marija tu prikazala in odšla potem na koroško stran ... Na koroško stran, na Svete Višarje je odšla, kakor pravijo, in beseda o krvavih žuljih na nogah se je izpolnila in se še vedno izpolnjuje ... Cerkev na Prtovču pa samuje in čaka romarjev, ki jih ni in ni. Eden je bil, ki je hodil leto za letom k Mariji na Prtovč in jo prosil pomoči, ko je mislil in snoval – usodo našega naroda.

Ni še čas, a bo prišel, ko bo ta Eden živel v legendi o romarju, ki mu je Marija s Prtovča pomagala, da je s svojo besedo obudil Slovence v novo življenje."

Pogled na današnjo obnovljeno cerkev Marije Pomočnice na Prtovču. Oltar je delo Marka Petermelja.¹² Posebnost te cerkvice sta tudi dva votivna darova v steklenih, z umetnim cvetjem okrašenih omaricah. Podobne in tudi drugačne najdemo tudi po mnogih drugih božjepotnih cerkvah. Fotografirano 22. julija 2019.

Viri in literatura:

- ¹ Več avtorjev, Vodniki po loškem ozemlju, Ratitovec, Muzejsko društvo v Škofji Loki, 1978, str.47, 48.
- ² France Planina, Selska dolina v preteklosti in sedanjosti, Muzejsko društvo v Škofji Loki, Pododbor Železniki, 1973, str. 43–44.
- ³ Božja pot k Sv. Joštu ali Česenje Sv. Jošta, spoznavavca in pušavnika, Samozaložba – natisnila Klein in Kovač, drugi natis, Ljubljana 1881, str. 1, 2.
- ⁴ https://sl.wikipedia.org/wiki/Jo%C5%BEef_Blaznik
- ⁵ <https://www.travel-slovenia.si/slo/location/prtovc/>, <http://giskd2s.situla.org/rkd/Opis.asp?Esd=2249>
- ⁶ Jana Cvetko, Marija Pomagaj Brezje, Razglednice in podobice skozi čas, Frančiškanski samostan Brezje, str. 82.
- ⁷ Ustni in slikovni vir družine Remic iz Stare Oselice.
- ⁸ <http://www.marija.si/marija-pomagaj/milostna-podoba-marije-pomagaj/>
- ⁹ <https://druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/clanek/srce-je-simbol-za-jezusovo-ljubezen>
- ¹⁰ <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-Q4R2KQE5>
file:///C:/Users/Viko/Documents/Marija_URN_NBN_SI_DOC-7FVKPLGH.pdf
Joža Lovrenčič, Marija s Prtovča, Legenda – Spominu Jan. Ev. Kreku, Dom in svet, letnik 47, št. 8/10, Katoliško tiskovno društvo, Ljubljana 1934, str. 447–453.
- ¹¹ Ni samo omemba odtisa dveh stopal iz legende o Mariji s Prtovča avtorja Joža Lovrenčiča, ampak je tudi resnično obstajala skala z odtisom stopala v peskokopu na relaciji Železniki–Podlonk, ki so jo imenovali Pri Marijini skali. Po mojih informacijah te skale ni več.
- ¹² <https://www.travel-slovenia.si/slo/location/cerkev-marije-pomocnice/>

